

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2024-yil 4-son

VOLUME 4 / ISSUE 4 / 2024

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.4.4.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Muharrirlar:

Sh. Jahonov, Y. Yarmolik, E. Mustafayev, K. Abduvaliyeva, Y. Mahmudov, M. Sharifova

Musahhih:

S. Rasulova

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri, Sayilgoh ko‘chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Jurnal 23.08.2024-yilda bosmaxonaga topshirildi. Qog‘oz bichimi: A4. Shartli 23,48 b.t. Adadi: 100. Buyurtma raqami: 133.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy boshqarmasi boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

MAS‘UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasini mudiri, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY‘ATI A‘ZOLARI

J. Blum – Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (Boston, AQSH)

M. Vishovatiy – Gdansk universiteti professori (Gdansk, Polsha)

A. Hoshimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

X. Xayitov – O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

I. To‘raboyev – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

S. Xolboyev – O‘zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi dotsenti, yuridik fanlar nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

N. Raxmonkulova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiyasi universiteti dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

J. Ne‘matov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., filologiya fanlari nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

**УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция – Yurisprudensiya – Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве Высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Редакторы:

Ш. Жахонов, Е. Ярмолик,
Э. Мустафаев, К. Абдувалиева,
Й. Махмудов, М. Шарифова

Корректор:

С. Расулова

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387

Журнал передан в типографию
23.08.2024.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 23,48. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 133.

Отпечатано в типографии ТГЮУ.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – доктор философии по юридическим наукам, доцент, начальник управления по науке Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – доктор философии по филологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – доктор права, профессор Школы права колледжа Бостона (Бостон, США)

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

А. Хошимхонов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Ахмедшаева – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Х. Хаитов – доктор юридических наук, профессор Академии государственного управления при Президенте Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

И. Турабоев – доктор философии по юридическим наукам, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

С. Холбоев – кандидат юридических наук, доцент Высшей школы судей при Верховном судейском совете Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

Н. Рахмонкулова – доктор юридических наук, доцент Университета мировой экономики и дипломатии (Ташкент, Узбекистан)

З. Эсанова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ж. Нематов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Курбанов – доктор философии по юридическим наукам, доцент (Ташкент, Узбекистан)

Р. Кучкаров – кандидат филологических наук, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

**FOUNDER: TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

“Yurisprudensiya” –
“Юриспруденция” – “Jurisprudence”
legal scientific and practical journal
was registered by the Press and Infor-
mation Agency of Uzbekistan on De-
cember 22, 2020 with certificate No.
1140.

The journal is included in
the list of journals of the Higher
Attestation Commission under the
Ministry of Higher Education, Science
and Innovations of the Republic of
Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent
State University of Law. All rights re-
served. Use, distribution and reproduc-
tion of journal materials are carried
out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Editors:

Sh. Jakhonov, Y. Yarmolik, E. Mustafaev,
K. Abduvalieva, Y. Makhmudov,
M. Sharifova

Proofreader:

S. Rasulova

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Editorial office address::

100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Subscription index: 1385.

The journal is submitted to the Printing
house on 23.08.2024.

Paper size: A4.

Cond. p.p. 23,48. Unit: 100.

Order: 133.

Published in Printing house of TSUL.

© Tashkent State University of Law

CHIEF EDITOR

B. Xodjaev – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of
Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Head of the Scientific Department of Tashkent State
University of Law, Doctor of Philosophy in Legal Sciences, Associate
Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and
Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy
in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law
(Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk,
Poland)

A. Khoshimxonov – Associate Professor of Tashkent State University
of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Axmedshaeva – Professor of Tashkent State University of Law,
Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

X. Xayitov – Professor of the Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law
(Tashkent, Uzbekistan)

I. Turaboev – Acting Associate Professor of Tashkent State
University of Law, Doctor of Philosophy in Legal Sciences (Tashkent,
Uzbekistan)

S. Xolboev – Associate Professor of the Supreme School of Judges
under the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan,
Candidate of Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

N. Raxmonkulova – Associate Professor of the University of World
Economy and Diplomacy, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Z. Esanova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor
of Law (Tashkent, Uzbekistan)

J. Ne'matov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor
of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Kurbanov – Associate Professor of Tashkent State University of
Law, Doctor of Philosophy in Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

R. Kuchkarov – Acting Associate Professor of Tashkent State
University of Law, Candidate of Philological Sciences (Tashkent,
Uzbekistan)

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 11 **AXMEDSHAYEVA MAVLYUDA AXATOVNA**
Markaziy Osiyo davlatlarida kodekslashtirish jarayoni: ayrim nazariy-huquqiy masalalar
- 20 **AMIROV SANJAR ILYOS O'G'LI**
Tabiiy huquq nazariyasi va uning mohiyati

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 33 **NEMATOV JO'RABEK NEMATILLOYEVICH**
Ma'muriy islohotlar sharoitida oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini ma'muriy-huquqiy jihatdan tartibga solish: ilmiy-nazariy tahlil
- 42 **G'OZIYEV KOZIMBEK JOVLONBEKOVICH**
2030-yilgacha o'tkaziladigan ma'muriy islohotlar davrida oliy ta'lim sohasini rivojlantirishning ma'muriy-huquqiy jihatlari
- 56 **MUSTANOV ILXOM ABDIVALIJONOVICH**
Bank tizimini tashkil etish bo'yicha ayrim xorijiy mamlakatlar tajribasi: qiyosiy-huquqiy tahlil

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 71 **XAZRATQULOV ODILBEK TURSUNOVICH**
"Lex informatica" – raqamli huquqlarni amalga oshirishning kollizion prinsipi sifatida
- 82 **XOSILOV ERKIN DILMUROTOVICH**
Insofsizlik fuqarolik-huquqiy kategoriya sifatida

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL HUQUQI. XO'JALIK PROTSESSUAL HUQUQI. HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA

- 94 **ESANOVA ZAMIRA NORMUROTOVNA**
Sud hujjatlarini qayta ko'rish instituti: taftish instansiyasi faoliyati tahlili
- 105 **HABIBULLAYEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
Fuqarolik sud ishlarini yuritishda protsessual adolat va protsessual qonuniylikning o'zaro tahlili
- 114 **XUDOYNAZAROV DADAXON AVAZ O'G'LI**
Iqtisodiy protsessda odil sudlovni amalga oshirishga ko'maklashuvchi shaxslar faoliyatini raqamlashtirish masalalari

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH FAOLIYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

- 124 **ABDUXAKIMOV MURODULLO TOG'AYEVICH**
Yer qonunchiligi ijrosini nazorat qilish jarayonida prokuraturaning boshqa davlat organlari bilan o'zaro munosabatlari

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI OLISH. KRIMINOLOGIYA. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

- 140 **NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Voyaga yetmagan shaxslarning jinsiy daxlsizligiga qarshi qaratilgan jinoyatlar sabablari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA
SUD EKSPERTIZASI151 **BAZAROVA DILDORA BAXADIROVNA**

Jinoiy protsessda shaxs huquqlarining konstitutsiyaviy kafolatlari

170 **IMOMNAZAROV ALISHER HASANOVICH**

Ko'zdan kechirish jarayoni va natijalarni qayd etish bilan bog'liq muammolar tahlili

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

180 **XUN VEYSIN**O'zbekistonda "Bir makon, bir yo'l" tashabbusini amalga oshirishning huquqiy jihatlari:
xitoylik investorlar uchun imkoniyatlar va xatarlar

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

191 **MAJIDOV SHAHZOD ABDIXALIL O'G'LI**Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar haqida xabar bergan shaxslarni himoya qilish to'g'risidagi qonun
loyihadini takomillashtirish yuzasidan ayrim mulohazalar

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

11 АХМЕДШАЕВА МАВЛЮДА АХАТОВНА

Процесс кодификации законодательства в государствах Центральной Азии:
некоторые теоретико-правовые вопросы

20 АМИРОВ САНЖАР ИЛЁС УГЛИ

Теория естественного права и её сущность

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

33 НЕМАТОВ ЖУРАБЕК НЕМАТИЛЛОВИЧ

Административно-правовое регулирование деятельности организаций высшего образования
в условиях административных реформ: научно-теоретический анализ

42 ГОЗИЕВ КОЗИМБЕК ЖОВЛОНБЕКОВИЧ

Административно-правовые аспекты развития сферы высшего образования в период
административной реформы до 2030 года

56 МУСТАНОВ ИЛХОМ АБДИВАЛИЖОНОВИЧ

Опыт отдельных зарубежных стран по организации банковской системы: сравнительно-правовой
анализ

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

71 ХАЗРАТКУЛОВ ОДИЛБЕК ТУРСУНОВИЧ

Lex informatica как коллизионный принцип реализации цифровых прав

82 ХОСИЛОВ ЭРКИН ДИЛМУРОТОВИЧ

Недобросовестность как гражданско-правовая категория

12.00.04 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ТРЕТЕЙСКИЙ ПРОЦЕСС И МЕДИАЦИЯ

94 ЭСАНОВА ЗАМИРА НОРМУРОТОВНА

Институт пересмотра судебных актов: анализ деятельности ревизионной инстанции

105 ХАБИБУЛЛАЕВ ДАВЛАТЖОН ЮЛЧИБЕКОВИЧ

Анализ процессуальной справедливости и процессуальной законности в гражданском
судопроизводстве

114 ХУДОЙНАЗАРОВ ДАДАХОН АВАЗ УГЛИ

Вопросы цифровизации деятельности лиц, содействующих осуществлению правосудия
в экономическом процессе

12.00.07 – СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

124 АБДУХАКИМОВ МУРОДУЛЛО ТОГАЕВИЧ

Взаимодействие органов прокуратуры с другими государственными органами в процессе
надзора за исполнением земельного законодательства

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. КРИМИНОЛОГИЯ. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

140 НИЯЗОВА САЛОМАТ САПАРОВНА

Причины совершения преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА. ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКОЕ ПРАВО. СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

151 **БАЗАРОВА ДИЛДОРА БАХАДИРОВНА**

Конституционные гарантии прав личности в уголовном процессе

170 **ИМОМНАЗАРОВ АЛИШЕР ХАСАНОВИЧ**

Анализ проблем, связанных с фиксацией процесса и результатов осмотра

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

180 **ХУН ВЕЙСИН**

Правовые аспекты реализации инициативы «Один пояс, один путь» в Узбекистане: возможности и риски для китайских инвесторов

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

191 **МАЖИДОВ ШАХЗОД АБДИХАЛИЛ УГЛИ**

Некоторые суждения по совершенствованию законопроекта о защите лиц, сообщивших о коррупционных правонарушениях

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

- 11 **AXMEDSHAEVA MAVLUDA AXATOVNA**
Codification process in Central Asian countries: some theoretical and legal issues
- 20 **AMIROV SANJAR ILYOS UGLI**
Theory of natural law and its essence

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCE AND CUSTOMS LAW

- 33 **NEMATOV JURABEK NEMATILLOEVICH**
Administrative and legal regulation of the activity of higher education organizations in the conditions of administrative reforms: scientific and theoretical analysis
- 42 **GOZIEV KOZIMBEK JOVLONBEKOVICH**
Administrative and legal aspects of the development of the field of higher education in the period of administrative reforms until 2030
- 56 **MUSTANOV ILKHOM ABDIVALIJONOVICH**
The experience of some foreign countries on the organization of the banking system: a comparative-legal analysis

12.00.03 – CIVIL LAW. ENTREPRENEURSHIP LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- 71 **KHAZRATKULOV ODILBEK TURSUNOVICH**
“Lex informatica” as a principle of conflict for the implementation of digital rights
- 81 **KHOSILOV ERKIN DILMUROTOVICH**
Bad faith as a civil law category

12.00.04 – CIVIL PROCEDURAL LAW. ECONOMIC PROCEDURAL LAW. ARBITRATION AND MEDIATION

- 94 **ESANOVA ZAMIRA NORMUROTOVNA**
Institute for review of judicial documents: an analysis of the activities of the inspection instance
- 105 **KHABIBULLAEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
Mutual analysis of procedural fairness and procedural legality in the conduct of civil court cases
- 114 **KHUDOYNAZAROV DADAKHON AVAZ UGLI**
Issues of digitalization of the activities of persons assisting in the implementation of justice in the economic process

12.00.07 – JUDICIARY. PROSECUTOR'S SUPERVISION. ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES. ADVOCACY

- 124 **ABDUXAKIMOV MURODULLO TOGAEVICH**
Interaction of prosecutor's offices with other state bodies in the process of supervising the implementation of land legislation

12.00.08 – CRIMINAL LAW, PREVENTION OF OFFENSES. CRIMINOLOGY. CRIMINAL PROCEDURAL LAW

- 140 **NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Reasons for committing crimes against the sexual integrity of minors

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. CRIMINOLOGY, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

151 **BAZAROVA DILDORA BAKHADIROVNA**

Constitutional guarantees of individual rights in criminal proceedings

170 **IMOMNAZAROV ALISHER KHASANOVICH**

Analyzing issues related to the review process and recording the results

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

180 **HONG WEIXING**

Legal aspects of the implementation of the "one belt, one road" initiative in Uzbekistan: opportunities and risks for chinese investors

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

191 **MAJIDOV SHAKHZOD ABDIXALIL UGLI**

Some considerations for improving the draft law on the protection of persons reporting corruption offenses

Kelib tushgan / Получено / Received: 01.07.2024
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 02.08.2024
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 23.08.2024

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.4.4./ZYOT4259
UDC: 342.9(045)(575.1)

MA'MURIY ISLOHOTLAR SHAROITIDA OLIY TA'LIM TASHKILOTLARI FAOLIYATINI MA'MURIY-HUQUQIY JIHATDAN TARTIBGA SOLISH: ILMIY-NAZARIY TAHLIL

Nematov Jo'rabek Nematilloevich,
Toshkent davlat yuridik universiteti
Ma'muriy va moliya huquqi kafedrası
professori, yuridik fanlar doktori
ORCID: 0000-0003-3406-0784
e-mail: jura0404uzb@mail.ru

Annotatsiya. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 4-iyuldagi "Ma'muriy islohotlar doirasida oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-200-sonli qarorida oliy ta'lim sohasidagi muhim islohotlar nazarda tutilgan. Maqolada ushbu ma'muriy islohotlar asosida oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini ma'muriy-huquqiy jihatdan tartibga solish borasidagi muammolar va ularning yechimi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini ma'muriy-huquqiy tartibga solishni tavsiflash maqsadida E. Elmurodovning monografik tadqiqot ishida keltirilgan besh model ko'rib chiqiladi. Ilmiy-nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda oliy ta'limning aksariyat masalalari, jumladan, tashkilotni ro'yxatdan o'tkazish, litsenziyalash, ta'lim mazmuni, akkreditatsiya, nazorat borasida ham davlatning kuchli ta'siri bor. Shunga muvofiq tarzda xulosa qilish mumkinki, O'zbekistonda oliy ta'limning Frans Van Vyut tavsiflagan "The State control model" deb nomlangan fransuz tajribasiga yaqin ma'muriy boshqaruvi mavjud. Oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini ma'muriy-huquqiy jihatdan tartibga solish ularni davlat ro'yxatidan o'tkazish, nodavlat ta'lim tashkilotlariga litsenziya berilishi, akkreditatsiya va davlat tomonidan nazorat qilish kabi masalalarni o'z ichiga oladi deb aytish mumkin. Maqolada, shuningdek, hozirgi kunda mamlakatimiz oliy ta'limidagi mavjud bir qancha muammolar keltirib o'tiladi. O'zbekistonda oliy ta'lim sohasini ma'muriy-huquqiy jihatdan tartibga solish borasidagi mavjud muammolar yechimi bo'yicha bir qancha taklif-tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: ma'muriy islohot, oliy ta'lim tashkilotlari, ma'muriy-huquqiy tartibga solish, oliy ta'limni boshqarish modellari.

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНИЗАЦИЙ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ АДМИНИСТРАТИВНЫХ РЕФОРМ: НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

Нематов Журабек Нематиллоевич,
доктор юридических наук, профессор кафедры
«Административное и финансовое право»
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В соответствии с постановлением Президента Республики Узбекистан «О мерах по эффективной организации государственного управления в сфере высшего образования, науки и инноваций в рамках административных реформ» от 4 июля 2023 года № ПП-200 предусмотрены важные изменения в сфере высшего образования. В статье на основе административных реформ научно-теоретически проанализированы проблемы административно-правового регулирования деятельности высших образовательных организаций и пути их решения. Также в целях характеристики административно-правового регулирования деятельности организаций высшего образования рассматриваются пять моделей, представленных в монографической исследовательской работе Э. Эльмуродова. Научно-теоретический анализ показал, что в Узбекистане государство оказывает существенное влияние на большинство вопросов высшего образования, включая регистрацию, лицензирование, образовательное содержание, аккредитацию и контроль организации. Соответственно, можно сделать вывод, что высшее образование в Узбекистане имеет административное управление, близкое к французскому опыту, описанному Франсом ван Вутом под названием *state control model* (модель государственного контроля). Отмечено, что административно-правовое регулирование деятельности организаций высшего образования включает такие вопросы, как их государственная регистрация, выдача лицензий негосударственным образовательным организациям, аккредитация и государственный контроль. В статье также рассмотрены некоторые проблемы высшего образования, существующие в настоящее время в нашей стране. Дан ряд предложений и рекомендаций по решению существующих проблем административно-правового регулирования сферы высшего образования в Узбекистане.

Ключевые слова: административная реформа, организации высшего образования, административно-правовое регулирование, модели управления высшим образованием.

ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF THE ACTIVITY OF HIGHER EDUCATION ORGANIZATIONS IN THE CONDITIONS OF ADMINISTRATIVE REFORMS: SCIENTIFIC AND THEORETICAL ANALYSIS

Nematov Jurabek Nematilloevich,
Professor of the Department of
Administrative and Financial Law,
Tashkent State University of Law,
Doctor of Science in Law

Abstract. In the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated July 4, 2023 “On measures for effective organization of state management in the field of higher education, science and innovation within the framework of administrative reforms” No. PD-200, important reforms in the field of education are envisaged. In the article, the problems of administrative-legal regulation of the activities of higher education organizations based on these administrative reforms and their solution from a scientific-theoretical point of view are analyzed. Also, in order to describe the administrative and legal regulation of the activities of higher education organizations, five models presented in the monographic research work of E. Elmurodov are considered. Scientific and theoretical analyses show that the state has a strong influence on most issues of higher education in Uzbekistan, including organization registration, licensing, educational content, accreditation, and control. Accordingly, it can be concluded that in Uzbekistan there is an administrative management of higher education close to the French experience called “the state control model” described by Frans Van Vyut. It can be said that the administrative and legal regulation of the activities of higher education organizations includes issues such as their state registration, licensing of non-state educational organizations, accreditation, and state control. The article also mentions a number of current problems in higher education in our country. A number of suggestions are given for the solution of the existing problems of administrative and legal regulation of the field of higher education in Uzbekistan.

Keywords: administrative reform, higher education organizations, administrative-legal regulation, higher education management models.

Kirish

Mamlakatimizda qabul qilingan bir qancha normativ-huquqiy hujjatlar, xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlarni strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-sonli Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-dekabrda "Yangi O'zbekiston ma'muriy islohotlarini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-269-sonli Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 25-yanvardagi "Respublika ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyatini samarali yo'lga qo'yishga doir birinchi navbatdagi tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-14-sonli Farmoni asosida muhim ma'muriy islohotlar nazarda tutilgan edi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 4-iyuldagi "Ma'muriy islohotlar doirasida oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-200-sonli qarori oliy ta'lim sohasidagi muhim islohotlar tomon qo'yilgan yana bir qadam bo'ldi.

Oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini ma'muriy-huquqiy jihatdan tartibga solishda davlat organlari bilan o'zaro munosabatini to'g'ri muvozanatda ushlash dolzarb hisoblanadi. Ma'muriy islohotlar shuni ko'rsatmoqdaki, nodavlat oliy ta'lim tashkilotlari soni yildan yilga ko'payib bormoqda. Hozirga qadar asosan davlat oliy ta'lim tashkilotlari doirasidagi ma'muriy tartibga solishni yangilanayotgan shart-sharoitga, jumladan, yangi Konstitutsiyamiz asosidagi huquqiy reallikka, shuningdek, rivojlangan davlatlarning ilg'or tajribasiga ham muvofiq deb bo'lmaydi. Shunga ko'ra, mazkur maqolada xorijiy mamlakatlarda mavjud bo'lgan eng tanilgan modellar tahlili asnosida O'zbekistonda ma'muriy tartibga so-

lishning milliy modeliga xos taklif-tavsiyalar ishlab chiqish maqsad qilindi.

Material va metodlar

Maqolada yuqoridagi ma'muriy islohotlar asosida oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini ma'muriy-huquqiy jihatdan tartibga solish muammolari va ularning yechimi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilindi. Unda qiyosiy tahlil, formal-yuridik tahlil kabi metodlar qo'llangan.

Tadqiqot natijalari

Ma'lumki, mustaqillikning ilk yillaridan 2022-yil oxiriga qadar ta'lim sohasida Xalq ta'limi (maktab), Oliy va o'rta maxsus ta'lim (oliy va kasb-hunar ta'limi), shuningdek, 2017-yildan so'ng esa Innovatsion rivojlantirish, Maktabgacha ta'lim vazirliklari ham mavjud edi. 2022-yil oxirida amalga oshirilgan ma'muriy islohotlar natijasida esa yuqoridagi vazirliklarning barchasi hamda Oliy attestatsiya komissiyasi, Ta'lim sifatini baholash inspeksiyasi, Davlat test markazi kabi bir necha vazirlik va idoralar yagona vazirlik doirasida birlashtirildi. Biroq tan olish kerakki, nomi bir vazirlikka birlashgan bo'lsa-da, aksariyat vazifa, funksiyalar u yoki bu tarzda ushbu idoralar zimmasida qoldi, deb aytish mumkin.

Oliy ta'lim sohasini ma'muriy boshqarish bo'yicha amalga oshirilgan ilmiy tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, samarali boshqaruvni tashkil etish borasida rivojlangan davlatlar tajribasida bir necha modellar mavjud. Bu borada E. Elmurodov o'z monografik tadqiqot ishida beshta model haqida fikr yuritgan [1, 23-24 b.].

E. Elmurodovga ko'ra, birinchi model – Klarkning uchburchak modelidir (*Clark's Triangle Model*). Burton Klark (1921–2009) amerikalik olim bo'lib, ushbu nazariyasiga 1983-yilda asos solgan [2, 143-b]. Nazariyaning asosiy mohiyati shundaki, oliy ta'limdagi siyosat va boshqaruv hukumat-bozor-akademik oligarxiyasidan iborat uchta institut o'rtasidagi o'zaro mutanosiblik natijasida samarali boshqariladi yoki inqirozga yuz tutadi.

Ikkinchisi evristik model bo'lib, mazkur nazariyaning asoschisi Luzan universiteti pro-

fessori Ditmar Braundir [3, 87–100 b]. Braun o'z nazariyasida Klark uchburchagidagi oliy ta'lim muassasalari (akademik oligarxiya) ish-tirokini chuqur tahlil qiladi va uning ta'sirini ikki toifaga bo'ladi:

a) oliy ta'lim tashkilotlari zamonaviy jamiyatlarning ijtimoiy hamjihatligi va iqtisodiy taraqqiyotiga hissa qo'shadi. Oliy ta'lim tashkilotlari institutsion avtonom bo'lib, olimlar va tadqiqotchilar o'z bilim hamda ko'nikmalarini ixtiyoriy ravishda jamiyat taraqqiyoti uchun safarbar qiladilar. Olimlar siyosiy va byurokratik bosimlar ta'sirida bo'lmaydi, ularning akademik erkinliklari ta'minlanadi. Oliy ta'lim tashkilotlarining erkinligini ta'minlash davlat zimmasida bo'ladi. Davlat oliy ta'lim tashkilotini nazorat qilish emas, balki o'z oldiga qo'ygan maqsad va vazifalarini bajarishida ko'mak beradi. Ushbu qarash Yevropa va Amerika qit'asining aksariyat davlatlariga tegishli, deb aytish mumkin;

b) oliy ta'lim tashkilotlariga utilitar ma'noda davlatning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy maqsadlariga erishishiga xizmat qiluvchi davlat boshqaruvi instituti sifatida qaraladi. Bunda oliy ta'lim tashkilotlari o'z ilmiy-innovatsion faoliyatini hukumat olib borayotgan siyosat (islohotlari)ni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun ishlatadi. Shunga ko'ra, oliy ta'lim tashkilotining (OTT) akademik va boshqaruvdagi erkinligi cheklanadi [1, 24–30-b].

E. Elmurodovga ko'ra, uchinchi model – Dobbins va Nillning oliy ta'limni boshqarishning qiyosiy-tahliliy modeli. U 2014-yilda Dobbins va Nill tomonidan ishlab chiqilgan [4, 43-b]. Dobbins va Nill bu nazariyasini Klarkning "Boshqaruvning uchburchak modeli" tamoyillari asosida rivojlantirgan va oliy ta'lim boshqaruvini quyidagi 3 ta keng qamrovli toifaga ajratgan: 1) bozorga yo'naltirilgan model (*the market-oriented model*); 2) davlatga yo'naltirilgan – markazlashgan model (*the state-centered model*); 3) akademik o'z-o'zini boshqarish modeli (*the academic self-rule model*).

Dobbins va Nill yuqoridagi 3 ta toifaga qo'shimcha ravishda yana uchta o'zgaruvchan xususiyatni ham integratsiya qilish haqida fikr yuritadi, ya'ni: 1) universitetning tashkiliy tarkibi, shakli hamda kadrlar va moliyalashtirish masalalari; 2) davlatning tartibga soluvchi mexanizmlari va yondashuvlari; 3) oliy ta'lim muassasalari bilan ish beruvchilar va jamiyatdagi boshqa tashkilotlar o'rtasidagi munosabatlar. O'z nazariyalarini yaratishda Dobbins va Nill oliy ta'lim muassasalarining avtonomiyasi to'g'risida ham to'xtalib o'tishgan. Berdaxlning tartibiy va mazmunan avtonomiyasi tushunchalariga qo'shimcha ravishda, ular kadrlar va moliyaviy erkinlikning muhimligini ham ta'kidlaydi [1, 30-32-b].

E. Elmurodovga ko'ra, to'rtinchi model asoschisi – gollandiyalik olim Frans Van Vyutdir. Vyut dunyo mamlakatlarining oliy ta'lim tizimini boshqarish shakllari va xususiyatlaridan kelib chiqib, ularni quyidagi toifalarga ajratdi: davlat tomonidan nazorat qilinadigan model (*The State control model*); davlat tomonidan tartibga solinadigan model (*The State Supervising Model*). Bu ikki toifa davlatning boshqarish jarayonidagi ta'sir darajasiga qarab farqlanadi. Van Vyutning fikricha, oliy ta'lim tizimining davlat tomonidan nazorat qilinadigan modeli Yevropa davlatlaridagi an'anaviy boshqaruv uslubi bo'lib, u "kontinental model" deb ham ataladi. Klark ham "kontinental model" atamasini o'z ilmiy ishlarida qo'llaydi va bunda u davlat bilan universitet ichki tuzilmalari (kafedra va dekanatlar) vakolatlarining integratsiyasini nazarda tutadi.

Van Vyutning nazariyasiga asosan, davlat tomonidan nazorat qilinadigan modelda oliy ta'lim boshqaruv tizimi hukumat tomonidan shakllantiriladi, boshqariladi va moliyalashtiriladi. Boshqaruv jarayonida davlat eng asosiy va ta'sir doirasi keng institut/ishtirokchi hisoblanadi. Bu tizimga yaqqol misol – Fransiya tajribasidir. Fransiyada ta'lim vazirligi sifatini baholash mezonlari, o'quv jarayonlari, ilmiy daraja talablari, imtihon tizimi, ta'lim soha-

sidagi kadrlarni tayinlash kabi muhim masalalarni tartibga soladi. Federal boshqaruv tizimidagi davlatlarda, masalan, Germaniya va AQShda nazorat quyi – milliy darajaga tushirilgan.

Klark Van Vyutning ushbu nazariyasiga munosabat bildirgan va uning fikricha, kontinental modelda oliy ta'lim tizimini boshqarishda ishtirok etadigan institutlarning ta'siri shunday taqsimlanadi: markaziy davlat apparati *kuchli* →, oraliq boshqaruv institutlari *o'rtacha* →, quyi struktura, ya'ni kafedralar, kengashlar *kuchli* ta'sir doirasiga ega bo'ladi. Kontinental modelda, Van Vyutning fikricha, davlat oliy ta'lim tashkilotiga o'ziga kerakli kadrlarni tayyorlab beradigan manba sifatida qaraydi. Shuningdek, davlat bozordagi kadrlar ehtiyojini o'rganib, oliy ta'lim tashkilotlari orqali zarur kadrlarni yetishtiradi va shu usulda bozordagi kadrlar siyosatini ham nazorat qiladi. Bu esa davlatning o'z siyosatini legitimlashtirish va iqtisodiyotni boshqarishdagi islohotlarini amalga tatbiq etishda muhim omil hisoblanadi.

Davlat tomonidan tartibga solinadigan boshqaruv modeli deganda Van Vyut kontinental modelga nisbatan davlatning ta'siri kam bo'lgan tizimni nazarda tutadi. Bu tizimga misol tariqasida u AQSh va Buyuk Britaniya tajribasini keltiradi. Albatta, oxirgi yillarda Buyuk Britaniyada oliy ta'limni boshqarishda o'zgarishlar yuz bergan bo'lsa-da, Britaniya ta'lim tizimida davlatning ta'siri nisbatan kam. Davlat tomonidan tartibga solinadigan tizimda oraliq boshqaruv institutlari, ya'ni universitet ma'muriyati va kengashlar hamda kafedralar o'rtasidagi munosabat uzviy bog'langan bo'ladi. Oliy ta'lim tizimini boshqarishda korporatsiyalar tuziladi. Har bir OTT qabul mezonlari, o'quv jarayoni va kadrlar salohiyatini mustaqil shakllantiradi. Ta'kidlash joizki, bu modelga kiradigan mamlakatlarda oliy ta'limni boshqarishda davlatning roli quyidagi omillar ta'sirida qisqarib bormoqda: oliy ta'lim muassasalariga davlat tomonidan ajratilgan mablag'larning qisqarib borishi; ta'lim

sifatining erishilgan natijalar ko'rsatkichi asosida baholanishi tendensiyasining rivojlanishi; oliy ta'lim tizimini boshqarishda tadbirkorlik subyektlariga oid iyerarxiya tamoyillarining kirib kelishi va universitet-sanoat munosabatlari rivojlanishi. Van Vyut nazariyasida davlatdan mutlaqo mustaqil ravishda boshqariladigan oliy ta'lim tizimi to'g'risida mulohaza yuritilmaydi. OTT erkin faoliyat yuritsa-da, davlat uni rag'batlantirishi, ta'lim sifatini nazorat qilishi, jarayonlar shaffofligini ta'minlashi va amaldagi tartiblarga rioya qilinishini nazorat qilishi lozimligi ta'kidlanadi [1, 32–34-b].

Beshinchi model – Glonikal agentlik ta'limoti (*A glonical agency heuristic*). Ushbu ta'limot asoschilari Avstraliyaning Monash universiteti professori Simon Morginson va AQShning Arizona universiteti professori Gari Rodes bo'lib, "Glonikal" ingliz tilidagi "*global, national, local*" (global, milliy va mahalliy) so'zlaridan olingan. Ushbu ta'limot Burton Klark g'oyalari asosida rivojlantirilgan bo'lsa-da, oliy ta'limni boshqarishni globalizatsiya jarayonlari ta'sirida o'rganadi va tahlil qiladi. Glonikal boshqaruv nazariyasiga ko'ra, oliy ta'limni joriy etish, boshqarish va isloh etishda nafaqat "davlat, akademik oligarxiya va bozor" ishtiroki, qolaversa, global qadriyatlarning ta'siri e'tiborga olinishi lozim. Olimlarning fikricha, oliy ta'lim tizimi allaqachon mahalliy va milliy darajadan chiqib, xalqaro jarayon sifatida shakllanib bo'lgan. Oliy ta'lim tizimini boshqarishda bugungi kunda amalga oshirilayotgan islohotlarda liberalizm, neoliberalizm va akademik kapitalizm qadriyatlari singib bormoqda. Masalan, davlat budjetidan oliy ta'limga ajratilayotgan subsidiyalarning muntazam qisqarib borayotgani, oliy ta'lim muassasalariga moliyaviy mustaqillik berish tendensiyasining avj olishi, xususiy universitetlar va davlat-xususiy sektor sherikligi kabi-larning rivojlanayotgani buning yaqqol isbotidir. Shuningdek, oliy ta'lim sohasidagi "davlat va oliy ta'lim", "oliy ta'lim va bozor" hamda "davlat va bozor" munosabatlari shakllanga-

ni ham glonikal agentlik ta'limotida nazarda tutilgan neoliberalizm g'oyalarining amalda qo'llanayotganidan darak beradi.

S. Morginson va G. Rodeslarning fikricha, oliy ta'lim tizimi keskin globallashib ketishi natijasida milliy tizimlarda Jahon Banki, Yevropada xavfsizlik va hamkorlik tashkiloti, Yevropa Ittifoqi va boshqa xalqaro tashkilotlarning ta'siri ortib bormoqda. Xalqaro tashkilotlar turli kreditlar, grantlar va boshqa loyihalar orqali mahalliy ta'lim tizimini isloh qilish jarayonlariga ta'sir ko'rsatishmoqda. Glonikal agentlik nazariyasiga ko'ra, jahonda mehnat bozorining xalqarolashuvi ham aynan oliy ta'lim tizimining xalqaro standartlar va talablar asosida isloh qilinishiga sabab bo'lmoqda. Shuning uchun ham ayni paytda ko'plab milliy va mahalliy oliy ta'lim muassasalari jahon bozorida talab etilayotgan kadrlarni tayyorlashga harakat qilishmoqda. Ayrim xorijiy universitetlar esa o'z filiallarini boshqa davlatlarda ochish yoki satellik kampuslar orqali professional kadrlarni tayyorlamoqda. Bu esa o'z navbatida xalqaro universitetlarga katta daromad manbayi ham bo'lmoqda.

S. Morginson va G. Roudeslarning ilmiy nazariyalari oliy ta'limda nafaqat mahalliy va milliy, qolaversa, xalqaro omillarni hisobga olishni nazarda tutadi [5, 281–309-b.]. Bu nazariya bugungi oliy ta'lim mahalliy yoki milliy emas, xalqaro tizimga aylangan fenomen ekanini isbotlab bergan ta'limot sifatida tan olinganligi E. Elmurodovning monografik tadqiqotida keltirib o'tiladi [1, 35–36-b.].

Ushbu tahlillardan ko'rish mumkinki, oliy ta'limni boshqarishning turli ko'rinishlari mavjud. O'zbekistonda oliy ta'limga oid aksariyat masalalar davlat nazoratida deb aytish mumkin. OTTlarini boshqarishda rektor asosiy o'rinni egallaydi, chunki tashkilot rahbari va ish beruvchi sifatida u o'ziga kerakli xodimni tanlay oladi. Bu masalada rektorga nisbatan deyarli hech qanday cheklov yo'q deb aytish mumkin. Prorektor yoki ayrim mansabdor shaxslarni tayinlashda Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi yoki sohaviy vazirlik-

idoralar ta'sirini ko'rish mumkin xolos. Bundan tashqari, ta'lim mazmuni, sifati, akkreditatsiya, nazorat masalalarida ham davlatning kuchli ta'sirini ko'rish mumkin. Shunga ko'ra, O'zbekistonda oliy ta'limning Frans Van Vyut tavsiflagan *"The State control model"* deb nomlangan fransuz tajribasiga yaqin ma'muriy boshqaruvi mavjudligi haqida xulosa qilish mumkin.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda oliy ta'lim tashkilotlari soni 213 tani, shundan nodavlat ta'lim tashkilotlari 67 ta, xorijiy universitetlar filiallari 30 tani tashkil etmoqda [18]. Raqamlar shuni ko'rsatmoqdaki, OTTlari nafaqat davlat tomonidan, balki davlatga qarashli bo'lmagan subyektlar tomonidan ham tashkil etilmoqda. Shundan kelib chiqadigan bo'lsak, ushbu sohadagi ma'muriy-huquqiy munosabatlarni tartibga solishni yuqorida keltirib o'tilgan ilg'or xorijiy tajriba asosida yangilashga ehtiyoj tug'ilmoqda va buni yangi tahrirdagi Konstitutsiyamiz ham taqozo etmoqda, deb aytish mumkin.

Tadqiqot natijalari tahlili

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-sonli Farmoni va boshqa normativ hujjatlarga nazar tashlaydigan bo'lsak, sobiq ittifoq davridan beri davlatning kuchli nazoratida bo'lib kelgan oliy ta'limni akademik va moliyaviy mustaqil qilishga intilish borligini ko'rishimiz mumkin. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasining 2023-yilgi yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi 51-moddasida ham fuqarolar davlat ta'lim tashkilotlarida tanlov asosida davlat hisobidan oliy ma'lumot olishga haqli ekanligi, oliy ta'lim tashkilotlari qonunga muvofiq akademik erkinlik, o'zini o'zi boshqarish, tadqiqotlar o'tkazish va o'qitish erkinligi huquqiga egaligi mustahkamlab qo'yilgan.

Oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini ma'muriy-huquqiy jihatdan tartibga solish ularni davlat ro'yxatidan o'tkazish, nodav-

lat ta'lim tashkilotlariga litsenziya berilishi, akkreditatsiya va davlat tomonidan nazorat qilish kabi masalalarni o'z ichiga oladi, deb aytish mumkin [6, 90–110-b; 7, 41–47-b; 8, 118–129-b; 9, 61–66-b].

Huquqshunos olimlarimizdan B. Qodirovning ilmiy ishida AQSh, Germaniya, Buyuk Britaniya misolida amalga oshirilgan tahlillardan ko'rish mumkinki, rivojlangan xorijiy mamlakatlarda oliy ta'lim tashkilotlari asosan o'zini o'zi boshqarish tizimi orqali harakat qiladi [10, 65–68-b]. Mazkur davlatlarda davlat organlari tomonidan oliy ta'lim tashkilotiga litsenziya berish yoki ularning ichki boshqaruvi, moliyaviy hamda akademik masalalarini belgilashga maxsus vakolatli vazirlik yoki boshqa ko'rinishdagi davlat organining ma'muriy aralashuvi kuzatilmaydi [11, 96–102-b].

Nazarimizda, maktab ta'limidan farqli ravishda oliy ta'limda davlatning kuchli nazorat yoki ma'muriy aralashuvi sobiq sovet davridan farqli ravishda bugungi kunda o'z ahamiyatini yo'qotgan, buni O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi 50-hamda 51-moddalari mazmunidan ham anglash mumkin. Oliy ta'limda ta'lim oluvchilar ham voyaga yetgan, o'zi mustaqil qaror qabul qila oladigan talaba yoshlardan iborat. Shunga ko'ra, bugun oliy ta'limni davlat tomonidan kuchli ma'muriy nazoratda ushlashga ehtiyoj qolmadi. Konstitutsiyaning 51-moddasi ayni shu reallikdan kelib chiqib, oliy ta'lim sohasini ma'muriy-huquqiy tartibga solishning sobiq ittifoq davridan farq qiladigan yangicha modelini joriy etishni taqozo etmoqda, deyish mumkin.

Oliy ta'lim sohasini huquqiy jihatdan tadqiq qilib kelayotgan K. G'oziyevning ilmiy ishlarida ham yangicha modelni joriy etish zarurati sifatida hozirgi kunda mamlakatimiz oliy ta'limidagi mavjud bir qancha muammolar, jumladan, aholining savodxonlik darajasi pastligi, qabul kvotalarining davlat tomonidan belgilanishi, salohiyatli kadrlarning asosan xorijga chiqib ketayotganligi, pedagog xodim-

larning muntazam ravishda o'quv ishlariga bog'liq bo'lmagan tashkiliy ishlarga jalb qilinishi, xorijiy adabiyotlarni o'rganish borasida talabalarning ingliz tilini bilish darajasi pastligi, har bir oliy ta'lim tashkiloti bozor iqtisodiyoti talab-taklifiga qarab mustaqil ravishda o'quv reja va dasturlarni belgilay olmasligi, to'liq moliyaviy mustaqillik yo'qligi sababli oliy ta'lim tashkilotlari o'rtasida raqobatning mavjud emasligi kabi muammolar sanab o'tilganini ko'ramiz [12, 135–136-b].

QS Universities Rankings xalqaro universitetlar o'rniga oid reytingga qaraydigan bo'lsak, O'zbekistondan 2024-yil holatiga ko'ra, bor yo'g'i ikkita oliy ta'lim tashkiloti (Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari Milliy tadqiqot universiteti– 547-o'rinda hamda Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti – 781–790-o'rinlarda) mazkur nufuzli reytingga kirganini ko'rishimiz mumkin [13].

Xulosalar

Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqib, mamlakatimizda oliy ta'lim sohasini ma'muriy-huquqiy jihatdan tartibga solish borasida quyidagi taklif-tavsiyalarni berish mumkin.

Birinchidan, oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini ma'muriy-huquqiy jihatdan tartibga solishning kuchli davlat nazorati va aralashuviga asoslangan sovet davri tajribasidan to'liq voz kechib, nisbatan liberal tartibga solish modeli bo'lmish yuqorida tahlili keltirilgan modellarning biriga, jumladan, Dobbins va Nillning oliy ta'limni boshqarishning akademik o'z-o'zini boshqarish modeli (*the academic self-rule model*)ga o'tish taklif etiladi [14, 105–125-b; 15, 10–16-b; 16, 59–71-b].

Ikkinchidan, oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini litsenziyalash va akkreditatsiyalashning mavjud tizimini to'liq qayta ko'rish, unda yangi tahrirdagi Konstitutsiyamiz 51-moddasida belgilangan oliy ta'lim tashkilotlarining qonunga muvofiq akademik erkinlik, o'zini o'zi boshqarish, tadqiqotlar o'tkazish va o'qitish erkinligi huquqiga egaligini aks ettirish tavsiya qilinadi.

Uchinchidan, oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy mustaqilligini keskin kuchaytirish hamda davlat tomonidan grantlar ajratish asnosidagi moliyaviy boshqaruvning yangicha modellarini joriy etish ham masalaga yaxshi yechim bo'la oladi [17, 24–33 b].

To'rtinchidan, ma'muriy huquq sohasiga oid ilmiy tadqiqotlar doirasida oliy ta'lim tashkilotlarini ma'muriy-huquqiy jihatdan tartibga solishga oid monografik tadqiqotlarni ko'paytirish zarur. Mazkur tadqiqotlar doi-

rasida oliy ta'lim tashkilotlarini ro'yxatdan o'tkazish, litsenziyalash, akkreditatsiya, litsenziya talab va shartlariga rioya qilinayotganini nazorat qilish (tekshirish), oliy ta'lim tashkilotining ichki boshqaruvi, moliyaviy mustaqillik va uning chegaralarini aniqlash, akademik erkinlik, o'zini o'zi boshqarish, tadqiqotlar o'tkazish va o'qitish erkinligi huquqining ma'muriy-huquqiy tavsifi, mazmuni hamda chegaralarini belgilashga oid ilmiy muammolarni tadqiq qilish bugungi kunning dolzarb ehtiyojidir.

REFERENCES

1. Elmurodov E.Sh. O'zbekistonning oliy ta'lim sohasidagi davlat siyosatida Yaponiya tajribasini qo'llash yo'llari [Ways of applying the Japanese experience in Uzbekistan's state policy in the field of higher education]. Tashkent, 2023, 'Political institutions, processes and technologies' Publ., pp. 23–24.
2. Clark B.R. The Higher Education System. Academic Organization in Cross-National Perspective. University of California Press, Los Angeles. 1983, p. 143.
3. Braun D. Changing governance models in higher education. The case of new managerialism. *Swiss Political Science Review*, 1999, no. 5/3, pp. 87–100.
4. Dobbins M., Knill C. Higher education governance and policy change in Western Europe: International challenges to historical institutions. Basintoke, Palgrave Macmillan, 2014, p. 43.
5. Morginson S., Rhoades G. Beyond national states, markets, and systems of higher education. A gloncal agency heuristic. *Higher Education*, 2002, pp. 281–309.
6. Nematov J. O'zbekiston Respublikasida ma'muriy protseduralarning institutsional asoslarini takomillashtirish, qiyosiy-huquqiy tahlil [Improvement of the institutional foundations of administrative procedures in the Republic of Uzbekistan, comparative legal analysis]. *Society and Governance*, 2017, no. 4, pp. 90–110.
7. Nematov J. O'zbekistonda ma'muriy tartib-taomillarning huquq instituti sifatidagi ilmiy-nazariy tahlili [Scientific and theoretical analysis of administrative procedures as a legal institution in Uzbekistan]. *Journal of Legal Studies*, 2018, no. 9, pp. 41–47.
8. G'oziyev K. Oliy ta'lim tashkilotlari ma'muriy huquqning subyekti sifatida [Higher education organizations as subjects of administrative law]. *Review of Legal Sciences*, 2024, no. 1, pp. 118–129.
9. Nematov Zh. Nekotoryye voprosy primeneniya printsipov sorazmernosti i vozmozhnosti byt' vyslushannym v administrativnykh protsedurakh Respubliki Uzbekistan [Some issues of application of the principles of proportionality and the opportunity to be heard in administrative procedures of the Republic of Uzbekistan]. *Justice*, 2020, no. 5, pp. 61–66.
10. Qodirov B.B. O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim tizimida kadrlar tayyorlashning tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish [Improvement of the organizational and legal basis of personnel training in the system of higher education in the Republic of Uzbekistan]. Tashkent, 2019, pp. 65–68.
11. Nematov J. Some issues of perception, interpretation of administrative law and legal education in modern Uzbekistan. *Review of Legal Sciences*, 2019, no. 1, pp. 96–102.

12. Goziyev K. O'zbekistonda oliy ta'lim muassasalarini boshqarish va tashkil etishning huquqiy jihatlarlari [Legal aspects of management and organization of higher education institutions in Uzbekistan]. *Journal of Society and Innovation*, 2022, no. 6, pp. 135–136.
13. World University rankings. Available at: <https://www.topuniversities.com/world-university-rankings/>
14. Nematov J. Transformation of Soviet administrative law Uzbekistan's case study in judicial review over administrative acts. *Administrative Law and Process*, 2020, no. 1/28, pp. 105–125.
15. Nematov J. O'zbekistonda ma'muriy sudlar tomonidan ma'muriy-huquqiy normalarni qo'llashning dolzarb masalalari [Actual issues of application of administrative-legal norms by administrative courts in Uzbekistan]. *Bulletin of the Ministry of Internal Affairs Academy*, 2023, vol. 1, pp. 10–16.
16. Nematov J. O'zbekiston Respublikasining "Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida"gi Qonuni qabul qilinganiga 6 yil to'lishi arafasida, asosiy yutuqlar va muammolar [On the eve of the 6th anniversary of the adoption of the Law of the Republic of Uzbekistan "On Administrative Procedures", the main achievements and problems]. *Review of Legal Sciences*, 2024, no. 1, pp. 59–71.
17. Goziyev K. Oliy ta'limni moliyalashtirish qiyosiy tahlil [Comparative analysis of higher education financing]. *Jurisprudence*, 2023, no. 4, pp. 24–33.
18. List of higher education institutions. UzRes Ministry of Higher Education, Science and Innovation 2020-2023. Center for the Development of Digital Educational Technologies Producer. Available at: <https://stat.edu.uz/universities/>